

УДК 330.341.1

О. І. Бібен,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ

O. Biben,
graduate student, Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

INNOVATIVE POTENTIAL AGROINDUSTRIAL PRODUCTION: FEATURES OF FORMATION AND EVALUATION

Досліджено особливості формування та методичні підходи до оцінки складових інноваційного потенціалу агропромислового виробництва.

Запропоновано авторське трактування інноваційного потенціалу агропромислового виробництва.

Доведено, що в широкому трактуванні інноваційний потенціал агропромислового виробництва визначається спроможністю до реалізації інноваційного розвитку й забезпечення постійного відтворення та модернізації виробництва. Інноваційний потенціал агропромислового виробництва у вузькому трактуванні є діалектичною єдністю ресурсної (кадрові, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні ресурси) та інституціональної складових. Інституціональна складова визначає спосіб поєднання ресурсів та перспективи інноваційного розвитку за допомогою організаційно-економічного, інфраструктурного, нормативно-правового забезпечення.

Узагальнено методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу. Виділено ресурсний, структурний і результативний методи оцінки інноваційного потенціалу.

The features of the formation and methodical approaches to the estimation of the innovative potential of agricultural production. A new interpretation of the author of the innovative potential of agricultural production. It is proved that a broad interpretation of the innovative potential of agro-industrial production is determined by the ability to realization innovative development and ensure constant reproduction and modernization of production. The innovative potential of agriculture production in a narrow interpretation is dialectical unity of resource (human, logistical, financial, information resources) and institutional components. The institutional component defines how combination of resources and perspectives of innovation development through organizational, economic, infrastructure, regulatory support. Generalized methodological approaches to assessing the innovative capacity. Allocated resources, structural and effective methods for evaluating innovative potential.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інноваційний процес.

Key words: agricultural production, innovation, innovative development, innovative potential, innovation process.

ВСТУП

Перспективи економічного зростання, можливість реалізації структурних, техніко-технологічних та організаційно-економічних змін у виробничій діяльності обумовлюються результатами реалізації науково-технічних та інноваційних розробок, що уособлюють у собі новітні знання в усіх галузях науки. Інновації в умовах сьогодення постають основним інструментом забезпечення конкурентоспроможності та виступають невід'ємною частиною розвитку бізнесу.

Складність та неоднозначність визначення інноваційного потенціалу обумовлюється його багатофункціональністю, а також тим, що у наукових працях цей термін часто використовується при характеристиці більш глобальних проблем, або навпаки вузьких питань й навіть при вивченні окремих складових інноваційного потенціалу. Він розглядається як сучасний інструмент управління, основа зростання показників ефективності господарювання та конкурентоспроможності підприємств й основа розробки стратегії розвитку економіки. Іноді

поняття "інноваційний потенціал" ототожнюється з науковим, інтелектуальним, творчим та науково-технічним потенціалом.

Узагальнення наукових праць з проблематики інноваційного розвитку і функціонування економічних систем свідчить про надзвичайно високу роль інноваційного потенціалу як каталізатора, що прискорює їх інноваційний розвиток і визначає спроможність до переходу на новий рівень функціонування. У той же час виробнича діяльність в аграрній сфері має конкретну спрямованість на забезпечення населення продовольством, підвищення рівня життя сільського населення і зростання ефективності агропромислового виробництва, що визначає специфіку даної категорії в галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підходи до трактування інноваційного потенціалу вирізняються контекстом дослідження, методологією, рівнем формування й використання потенціалу (макро-, мезо-, мікро-) та методами його оцінки.

Дослідження методологічних та прикладних аспектів формування і визначення сутності інноваційного потенціалу, його складових здійснено у працях М. Головатюка [2], Д. Кокуріна [5], А. Шаміної [12], А. Мартюшевої [6], Е. Дмитренка, М. Данька [3] та ін. Дослідженнями і питаннями використання інноваційного потенціалу в сфері аграрного виробництва для підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі займаються відомі вчені-дослідники В. Андрійчук, А. Балян, С. Володін, П. Гайдучий, М. Кропивко, Ю. Лупенко, М. Малік, П. Саблук, А. Федулова [1; 7; 8; 11] та ін. Аналіз публікацій з проблеми формування й оцінки інноваційного потенціалу в аграрній сфері вказує на її недостатнє теоретичне та методологічне обґрунтування на рівні галузі.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних підходів до формування інноваційного потенціалу в агропромисловому виробництві та методичних підходів до його оцінки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Існування значної кількості трактувань терміну "інноваційний потенціал" не наблизило дослідників до визначення його сутності та структурних складових. Більшість науковців погоджуються з тим, що інноваційний потенціал є складовою більш широкого поняття — економічного потенціалу, який формується

сукупністю економічних ресурсів і можливостей країни та використовується для досягнення цілей соціально-економічного розвитку суспільства або є сукупною спроможністю економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати економічну діяльність, виробляти продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання [9]. Основними складовими економічного потенціалу є: виробнича, трудова, управлінська, інформаційна, фінансова, маркетингова, наукова, технологічна, інвестиційна, інноваційна та інші. Слід зазначити, що відносно до виділення структурних елементів даної загальної категорії сучасні науковці мають достатньо суперечливі думки.

Базовою складовою здійснення інноваційної діяльності є інноваційний потенціал, який в найбільш широкому трактуванні являє собою сукупність елементів, необхідних для вирішення конкретних виробничих завдань та відображає готовність підприємства чи галузі для реалізації інноваційного розвитку.

Відтак, у сучасних наукових джерелах визначення категорії "інноваційний потенціал" досить поширене, але єдине та однозначне тлумачення сутності та його структурного складу відсутнє. Аналіз наукових джерел дозволяє визначити, що трактування даної категорії здійснюється з точки зору різних підходів. Більшість вчених віддають перевагу ресурсному підходу, який визначає інноваційний потенціал в якості сукупності необхідних матеріальних, інтелектуальних, інформаційних, науково-технічних, фінансових та ін. ресурсів для здійснення інноваційної діяльності. Слід зазначити, що даний підхід є найбільш поширеним при трактуванні поняття "економічний потенціал", яке "корелює" з досліджуваною категорією. Безсумнівно, ресурси це основа формування інноваційного потенціалу.

Ресурсний підхід, на наш погляд, не відбиває змістовну сутність інноваційного потенціалу, адже в такому трактуванні він визначається тільки їх наявністю і не залежить від способу їх використання. Ресурси, таким чином, виступають об'єктивною складовою інноваційного потенціалу. В той же час використання ресурсів залежить від суб'єктивних чинників і способу поєднання з працею, досвідом, здатністю, мотивацією, технологією, кваліфікацією, енергією. Зазначені чинники є суб'єктивною складовою, яка формує особливі виробничі й управлінські знання, компетенції персоналу, креативність, мотивацію до інноваційних пере-

творень, інноваційну культуру. Ефективне поєднання об'єктивної й суб'єктивної складових сприятиме досягненню цілей інноваційного розвитку.

Таким чином, інноваційний потенціал є важливою характеристикою спроможності підприємства, регіону або держави до розвитку інноваційної діяльності, а його ефективне використання підвищує конкурентні позиції на ринку. Аналіз досліджень категоріального змісту інноваційного потенціалу дозволяє констатувати, що у більшості праць сучасних науковців основна увага приділена його внутрішнім зв'язкам та кількісним характеристикам.

Технологічна багатокладність агропромислового виробництва, переважання в окремих виробництвах і галузях низькотехнологічних укладів стає в умовах сьогодення одним з головних чинників, які негативно впливають на розвиток аграрної сфери. Серед сільськогосподарських товаровиробників незначну питому вагу займають господарства, де виробництво засноване на інноваціях і відноситься до вищих технологічних укладів. В основному це підприємства птахівничого, свинарського напрямів, овочівництва закритого ґрунту. На іншому полюсі розвитку — особисті підсобні господарства й фермерські господарства, які використовують в основному ручну працю та відсталі технології. Між ними — різноманітні сільськогосподарські організації й великі селянські або фермерські господарства, які працюють з використанням технологій третього або четвертого укладу, що потребують модернізації.

Основними перешкодами інноваційного розвитку агропромислового виробництва традиційно вважають обмеженість фінансово-кредитного забезпечення; дефіцит бюджетного фінансування; неузгодженість інструментів бюджетного й позабюджетного фінансування інновацій; певну монополізацію ринку інновацій; низький рівень інноваційних розробок, представлених структурами НААН, що знижує можливості отримання бюджетних фінансів; низьку платоспроможність товаровиробників, що потенційно потребують інноваційних розробок; неналежну якість новацій; недостатню мотивацію товаровиробників до впровадження новацій, а також невизначені потенційні шляхи збуту інноваційної продукції; недостатню підготовку кадрів і обмеженість інформаційних ресурсів. Проведені обстеження інноваційної активності сільськогосподарських товаровиробників підтвердили її взаємозумовленість з їх прибутковістю та переважання

власних ресурсів підприємств серед джерел фінансування новацій [13, с. 78]. За оцінками фахівців питома вага виробників у сільському господарстві, що впроваджували інновації, не перевищувала (за підсумками 2011 р.) 4% [10, с. 100].

Аналіз підходів до визначення інноваційного потенціалу агропромислового виробництва, а також урахування специфіки аграрної сфери, дозволяє розглядати досліджувану категорію як сукупність взаємопов'язаних засобів і можливостей галузей агропромислового виробництва і підприємств, що дозволяють при заданих господарських умовах здійснювати інноваційну діяльність, спрямовану на модернізацію аграрної сфери. Стосовно конкретних господарюючих суб'єктів у сільському господарстві, виходячи з умов їх сучасного стану, на перший план виходить власне ресурсне забезпечення, необхідне для розвитку інноваційної діяльності.

У широкому трактуванні інноваційний потенціал агропромислового виробництва можна визначити як його спроможність до інноваційного розвитку й забезпечення постійного відтворення та модернізації виробництва. В такому викладенні інноваційний потенціал агропромислового виробництва представляє собою не тільки сукупність наявних компонентів відтворення але й можливостей інноваційного розвитку, що дозволяє сприймати та засвоювати новації у вигляді нових технологій, порід тварин, сортів рослин, підходів до організації виробництва й маркетингу.

Виходячи з розглянутих складових інноваційного потенціалу та враховуючи специфіку аграрної сфери, вважаємо, що інноваційний потенціал агропромислового виробництва, у вузькому трактуванні представляє собою діалектичну єдність двох складових: об'єктивної або ресурсної (кадрові, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні ресурси) та інституціональної складової, яка визначає спосіб поєднання ресурсів та перспективи інноваційного розвитку за допомогою організаційно-економічного, інфраструктурного, нормативно-правового забезпечення (рис. 1).

Інноваційний потенціал галузі визначається сукупністю матеріальних, технічних, кадрових, фінансових та інших типів ресурсів, які можна використовувати для реалізації інноваційного розвитку. При цьому інноваційний потенціал слугує характеристикою ступеню спроможності галузевого виробництва до впровадження інновацій і включає й сукупність можливостей по здійсненню інноваційної діяльності.

Рис. 1. Структурно-логічна схема категоріального змісту інноваційного потенціалу агропромислового виробництва

Джерело: власна розробка.

У сучасній економічній літературі відсутній єдиний підхід до оцінки інноваційного потенціалу. Узагальнення існуючих методик оцінки потенціалу дозволяє виділити три підходи до їх формування: ресурсний, структурний і результативний. У таблиці 1 наведено систематизацію найбільш поширених методів оцінки інноваційного потенціалу.

Ресурсний підхід до оцінки інноваційного потенціалу передбачає аналіз достатності певного виду ресурсів, що визначають потенціал, для здійснення інноваційної діяльності. У багатьох наукових роботах в якості ключового ресурсу розглядається фінансовий ресурс, при цьому аналіз тільки фінансових джерел не дозволяє оцінити наявність інших видів ресурсів, адже наявність тільки інвестиційних можливостей не забезпечує ефективне використання інноваційного потенціалу [4].

Структурний підхід є найбільш поширеним в науковій літературі, він заснований на розрахунку показників структурних складових інноваційного потенціалу та оцінці їх зміни. Виділяються сукупності структурних складових (технологічні, виробничі, кадрові і т.ін.) і ви-

значаються порівняльні показники їх зміни. Перевагою даного підходу є універсальність, комплексність і можливість обліку ключових показників конкретної галузі, регіону чи виробництва.

Результативний підхід полягає в отриманні індикаторів й оціночних критеріїв досягнення запланованих показників у результаті реалізації інноваційного потенціалу. Особливістю даного підходу є орієнтація на досягнення показників ефективності інноваційної діяльності, зростання інноваційної активності та освоєння інноваційного потенціалу. Недоліком даного підходу є складнощі у визначенні впливу конкретних чинників на ефективність використання інноваційного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Інноваційний потенціал є ядром загального потенціалу держави або підприємства й визначає реальну потенційну можливість щодо здійснення інноваційного розвитку. До основних складових інноваційного потенціалу відносяться інформаційна, кадрова, технологічна, науково-дослідна.

Відтак, інноваційний потенціал агропромислового виробництва може бути представлений сукупністю різноманітних видів ресурсів, які необхідні для реалізації інноваційного розвитку. Інноваційний потенціал поєднує ресурсну складову, яка відбиває наявний стан ресурсів й функціональну складову, що визначається інститутами й інституціями, які сприяють реалізації ресурсів інноваційного розвитку. Ресурсна складову інноваційного потенціалу відбиває перспективні можливості використання конкретних видів ресурсів у відповідності з прогностичними очікуваннями. Інституціональна складову включає організаційно-економічну, інфраструктурну, норма-

Таблиця 1. Методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу

	Ресурсний підхід	Структурний підхід	Результативний підхід
Критерій оцінки	рівень фінансової стійкості	аналіз складових: ресурсної, внутрішньої, результативної	показники ефективності використання ресурсів
	достатність фінансових ресурсів	аналіз структури джерел фінансування	введення збалансованих показників ефективності
	оцінка базових ресурсних компонент	структура індикаторів складових інноваційного потенціалу	інтегральна оцінка інноваційного потенціалу

Джерело: власна розробка.

тивно-правову компоненти, які визначають здатність системи залучати ресурси для створення й розповсюдження нововведень, відповідає за виробництво інноваційного продукту і забезпечення безперервності інноваційного процесу. Взаємодія складових обумовлює кінцевий результат реалізації наявних можливостей (у вигляді нового продукту, отриманого в ході здійснення інноваційного процесу) і є цільовою характеристикою інноваційного потенціалу.

Література:

1. Баян А.В. Проблеми інноваційної діяльності в аграрній сфері та шляхи їх розв'язання [Текст] / А.В. Баян // Агроінком. — 2013. — № 7—9. — С. 44—47.
2. Головатюк В.М. Проблеми вимірювання й оцінки інноваційного потенціалу соціально-економічного середовища / В.М. Головатюк // Наука та наукознавство. — 2010. — № 3 (69). — С. 24—46.
3. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України / М. Данько // Економіст. — 1999. — № 10. — С. 26—32.
4. Демент'єв В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз [Текст] / В.В. Демент'єв, В.П. Вишневський // Економічна теорія. — 2011. — № 3. — С. 5—20.
5. Иновационная экономика: (управленческий и маркетинговый аспекты) / Д. И. Кокурин [и др.]. — Москва: Экономика, 2011. — 531 с.
6. Мартюшева Л. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л. Мартюшева, В.Калишенко // Фінанси України. — 2002. — № 10. — С. 61—66.
7. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 86—92.
8. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 706 с.
9. Современный экономический словарь [уклад. Б.А. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Б. Стародубцева.]. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 480 с.
10. Тивончук С.О. Формування організаційних форм трансферу технологій в агропромисловому виробництві [Текст] / С.О. Тивончук, Я.О. Тивончук // Економіка АПК. — 2013. — № 2. — С. 93—100.
11. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. — 2013. — № 2. — С. 28—45.

12. Шамина Л.К. Инновационный потенциал предприятия / Л.К. Шамина // Инновации. — 2007. — № 9 (107). — С. 58—60.

13. Шубравська О.В. Розвиток агроінноваційної діяльності в Україні [Текст] / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 77—81.

References:

1. Balian, A.V. (2013), "Problems innovation in the agricultural sector and their solutions", *Ahroinkom*, vol. 7—9, pp. 44—47.
 2. Holovatiuk, V.M. (2010), "Problems measurement and evaluation of innovative potential socio-economic environment", *Nauka ta naukoznavstvo*, vol. 3 (69), pp. 24—46.
 3. Dan'ko, M. (1990), "The innovative potential of industry in Ukraine", *Ekonomist*, vol. 10, pp. 26—32.
 4. Dement'iev, V. V. (2011), "Why not innovative Ukraine State: institutional analysis", *Ekonomichna teoriia*, vol. 3, pp. 5—20.
 5. Kokurin, D. I. (2011), *Inovacionnaja jekonomika: (upravlencheskij i marketingovyj aspekty)* [Innovative Economy: (management and marketing aspects)], *Jekonomika*, Moscow, Russia.
 6. Martiusheva, L. (2002), "The innovative potential of the enterprise as an object of economic research", *Finansy Ukrainy*, vol. 10, pp. 61—66.
 7. Malik, M.J. (2013), "Institutes and institutions in the development of integration processes in the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 86—92.
 8. Sabluk, P.T. (2010), *Innovatsijna diial'nist' v ahrarnij sferi: instytutsional'nyj aspekt* [Innovative activity in the agricultural sector: institutional aspect], *NNTs IAE*, Kyiv, Ukraine.
 9. Rajzberg, B.A. Lozovskij, L. and Starodubceva, E. B. (2003), *Sovremennyj jekonomicheskij slovar'* [Modern economic dictionary], *INFRA-M*, Moscow, Russia.
 10. Tivonchuk, S.O. (2013), "Formation of organizational forms of technology transfer in agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 93—100.
 11. Fedulova, L. (2013), "Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern", *Ekonomichna teoriia*, vol. 2, pp. 28—45.
 12. Shamina, L.K. (2007), "The innovative potential of the enterprise", *Innovacii*, vol. 9 (107), pp. 58—60.
 13. Shubravs'ka, O. V. (2013), "Development of agricultural innovation in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 77—81.
- Стаття надійшла до редакції 17.11.2015 р.*